

MUHASEBE EKONOMİK TERÖRÜN BİR ARACI OLABİLİR Mİ?

Prof.Dr. Ahmet Vecdi CAN

acan@sakarya.edu.tr

Sakarya Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü

ÖZET

Sözlükte tedhiş, yıldırma anlamına gelen terör insanlarda sürekli endişe, huzursuzluk, korku ve panik yaratan menfur hadiselerle verilen genel bir isim olarak karşımıza çıkar. Nerede, ne zaman, nasıl ve hangi biçimde ortaya çıkabileceği kestirilemeyen terör, hak ve hukukun çiğnendiği, canlı ve cansız her şeyin zarar görebildiği bir dehşet ortamını ifade eder.

Ekonomik anlamda küresel hegemonik güçlerin işgali altında yaşamaya zorlanan, dolayısıyla iktisadi kaynakları üzerinde dilediği gibi tasarruf hakkına sahip olamayan, ekonomik kararlarını bağımsızca veremeyen toplumlar ekonomik terör ile karşı karşıyadır. Eğer bir ekonomide gelir dağılımı adaletli değilse, toplum yüksek borç, enflasyon ve faiz yükü altında eziliyorsa, yoksulluk ve yolsuzluk almış başını gidiyorsa, toplumun önemli bir kesimi işsiz ve çalışanları her an işten atılma kaygısı taşıyorsa, borçlular ödeme güçlüğü çekiyorsa, alacaklılar tahsil sıkıntısı yaşıyorsa, işlerin iyi gitmediğine dair oluşan genel hava insanların sürekli huzurunu kaçırıyor, insanlar geleceğe güvenle bakamıyorsa orada ekonomik terör vardır.

Peki, muhasebe ekonomik terörün bir aracı olabilir mi? Esasında bu soruya şöyle cevap vermek gerekirdi: “Muhasebe, ekonomik terörün bir aracı olamaz, bilakis, ekonomik terör ile mücadelenin bir aracıdır”. Muhasebe haksızlığın veya zulmün değil hak ve adaletin, anarşi veya terörün değil barış ve huzurun, yoksulluk ve yolsuzluğun değil zenginlik ve refahın, kaygı ve korkunun değil güven ve ümidin bir aracı olmalıdır. Peki, gerçek nedir? Gerçek şu ki, muhasebe maalesef ekonomik terörün bir silahı olarak kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Terör, Muhasebe, Denetim

ABSTRACT

May Accounting Be an Instrument of Economic Terror?

Terror -meaning briefly as *deterrence* in dictionaries-, is referred as a general concept depicting obnoxious conducts and events causing permanent anxiety, discomfort, fear and panic in human beings. Terror is also mostly unpredictable and defines a terrifying environment in which justice and legal ethics are impinged, and everything is damaged.

Societies unable to control their economic resources and consequently make their economic decisions independently are in danger of facing with economic terror. In a society if income distribution is not fair; debt ratios and inflation rates are relatively high; a remarkable portion of people are out of employ; receivables can not be collected and consequently people feel anxiety and are hopeless, it can easily be said that economic terror rages there.

Well, may accounting be an instrument of economic terror? The answer should be as following: “Accounting can not be an instrument of economic terror; on the contrary it is an instrument for struggling with economic terror.” Accounting should be an instrument of justice, not injustice and inequity; of peace and silence, not anarchy and terror; of wealth and prosperity, not poverty and corruption; of trust and hope, not anxiety and fear. Then, what is the truth? Truth is that accounting, unfortunately, may be used as a weapon for economic terror.

Keywords: Economic Terror, Accounting, Auditing.

GİRİŞ

Terör sözcüğü Latince kökenli olup bu dilde "*korkudan titreme*" veya "*titremeye sebep olma*" anlamına gelir. Türkçe'ye, Fransızca "*terreur*" sözcüğünden geçmiştir¹. Fransızca Petit Robert sözlüğünde "*Bir toplumda bir grubun halkın direnişini kırmak için yarattığı ortak korku*" Oxford İngilizce Sözlük'te ise "*Genellikle siyasal nedenlerle, halkın gözünü korkutmak ve halkı yıldırma için dehşet ögesini kullanmak*" olarak tanımlanır. Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük'te karşılığı "*yıldırı*" olarak geçen terör, "*yıldırma, cana kıyma ve malı yakıp yıkma, korkutma, tedhiş*" anlamına gelmektedir. Arapça kökenli "*tedhiş*" sözcüğü ise yine, "*korku salma, dehşet saçma*" anlamlarına gelir.

Terörizm, terörist ve terör denince akla genellikle kamusal düzene başkaldırarak ideolojik temelli organize olan, korku salarak dikkat çekme adına planlı programlı türlü eylemler yapan gruplar gelir. Amaçları zarar vererek seslerini duyurmak ve yıldırarak isteklerini kabule zorlamaktır. Nerede, ne zaman, nasıl ve hangi biçimde ortaya çıkabileceği kestirilemeyen terör, hak ve hukukun çiğnendiği, canlı ve cansız her şeyin zarar görebildiği bir dehşet ortamını ifade eder. Bu kimi zaman bir uçağın kaçırılması, kimi zaman bir yerin bombalanması, silahlı çatışma, tehdit, şantaj, rehin alma gibi daha birçok farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Hedef kimi zaman asker, polis, diplomat, bürokrat kimi zaman sivil insanlar olabileceği gibi kimi zaman kamu malları veya özel mülkler de olabilmektedir. Nasıl veya hangi şekilde olursa olsun sonuçta insanların canlarına kastedilmekte, mallarına zarar verilmekte, akıl ve ruh sağlıkları bozulmakta, kısaca zulüm edilmektedir.

İşte terör, insanlarda sürekli korku, endişe, panik, huzursuzluk yaratan menfur hadiseler verilen genel bir isim olarak karşımıza çıkar. Kutsal kitaplarında bahsettiği Kabil ile Habil hadisesi düşünüldüğünde terör insanlık tarihi kadar eski olsa gerek. Tarih boyunca insanların canlarına, mallarına, namuslarına kasteden haramiler, eşkıyalar, korsanlar, istilacılar bugünkü teröristlerin ataları sayılabilir. Ancak münferit olaylar genelde terör olarak ifade edilmez. Yalnız bu tip olayların giderek çoğalmaya, süreklilik göstermeye ve toplumun önemli bir kesimini etkilemeye başlamasıyla birlikte adı artık terör olarak konur. Ve bugün terör, yalnızca ideolojik veya dinsel temelli terör örgütlerinin eylemleriyle sınırlı tutulmamaktadır. Örneğin trafik kazalarındaki artış "*trafik terörü*", bilgisayarlar ile ilgili zarar veren (virüs) yazılımlardaki artış "*bilişim terörü*", çevre ve insan sağlığını tehdit eden tıbbi, kimyasal ve zehirli atıklardaki veya orman yangınlarındaki artış "*çevre terörü*", insan sağlığını hiçe sayarak uygun olmayan ortam ve koşullarda yapılan yiyecek ve içecek üretimindeki veya genetiği değiştirilen ürünlerdeki artış "*gıda terörü*" olarak ifade edilebilmektedir. Bu düşünceden hareketle insanlarda sürekli korku, endişe, panik, huzursuzluk yaratan ekonomik olaylar da ekonomik terör olarak adlandırılabilir.

Bu çalışma ekonomik terörü sorgulamakta, bu bağlamda muhasebenin ekonomik terörün bir aracı olarak kullanılıp kullanılmadığını çözümlemeye çalışmaktadır.

¹ Terör kavramının ilk defa Fransız devrimi ile literatüre girdiği sanılmaktadır. Devrimden sonra, Maximilien François Marie Isidore de Robespierre önderliğindeki dönem (1793 Mart - 1794 Temmuz) "*terör rejimi*" veya "*terör dönemi*" (regime de le terreur) olarak adlandırılmıştır.

EKONOMİK TERÖR

Peki, ekonomik terör var mıdır? Eğer bir toplumun önemli bir kesimi iş bulamama korkusu içindeyse, dev bankalar ve sigorta şirketleri bir bir batıyorsa, işletmeler iflasın eşiğine gelmişse, çalışanlar her an işten atılma kaygısı taşıyorlarsa, sürekli borçlular ödeme güclüğü alacaklılar ise tahsil sıkıntısı yaşıyorlar ise, işlerin iyi gitmediğine dair oluşan genel kanaat insanların huzurunu kaçırıyor ise ekonomik terör vardır. İşsizlik, enflasyon, cari açıklar vs. bu ekonomik terörün tezahürleridir.

Gelir dağılımında adaleti sağlayamayan, sermayeyi tabana yayamayan, aşırı kar ve tasarruf hırsını perçinleyemeyen, faiz ve kurlardaki dalgalanmaları regüle edemeyen, borç – faiz sarmalını aşamayan, israfı önleyemeyen, işsizliğe, enflasyona çözüm üretemeyen ekonomik sistemler için ekonomik terör doğal bir sonuç olsa gerektir. Spekülatif ataklara, sanal varlıklara, aşırı değerlemelere (finansal balonlara), riskli kredilere alabildiğine müsaade eden liberal finansal uygulamalar ekonomik terör ortamını yaratmaya devam edecektir.

IMF raporlarına göre son yaşanan küresel finansal krizin neden olduğu zarar bugün itibarıyla ABD’de 2.7 trilyon USD, Avrupa’da 1.2 trilyon USD ve Japonya’da 150 milyar USD’ye ulaşmış olup toplam zararın gelecek 2 yıl içinde yaklaşık 6 ila 11 trilyon USD arasında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir (Can, 2010). Başta ABD’de olmak üzere onlarca banka ve finans kurumu ile birçok dev şirketin iflasına², yüz binlerin işsiz kalmasına, açlık ve yoksulluk sınırının altına düşenlerin artmasına neden olan bu küresel ekonomik felaket insanların önemli bir kısmında huzursuzluk, kaygı hatta korku ve panik yaratan ekonomik bir terördür. Karşılıklı ekonomik bağımlılığının artması anlamına gelen ekonomik küreselleşme ise ekonomik terörün küresel nitelik kazanmasını kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır.

Peki, bu ekonomik terör neden yaşanmaktadır? 2008 yılında ABD’de mortgage yüzünden finans sektöründe ortaya çıkan ve oradan reel sektöre de sıçrayan bu olumsuz hadiseler zinciri sadece ABD ekonomisini değil, sistematik olarak tüm dünyayı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerini de derinden sarsmıştır. Ekonomik terörü tetikleyen olayların başında likidite bolluğu ve gevşek borçlanma kuralları, yüksek riskli mortgage kredilerinin menkulleştirilmesi gibi hususlar yer almaktadır. Sözü edilen menkul değerlere (finansal ürünlere) olan güvenin çöküşüyle beraber mortgage kredileri değer kaybetmiş bu durum finansal araçların bilançolarında kötüleşmelere neden olmuş ve sonrasında da kriz patlak vermiştir (Can, 2010).

² ABD’de batan şirketlere kısa bir göz atılacak olursa: Enron ve Global Crossing’den sonra ABD’nin en büyük telekomünikasyon şirketlerinden WordCom’da 3,85 milyar dolarlık muhasebe skandalının ortaya çıkmasının ardından iflas etmiştir. ABD’nin en büyük iflası olarak değerlendirilen WordCom’un iflası Enron’un iki katı büyüklüğündedir. ABD’nin en büyük şirket iflasları ile iflas eden şirketlerin piyasa değerleri sırasıyla şöyledir: WordCom 103.8 milyar USD, Enron 63.4 milyar USD, Global Crossing 24.1 milyar USD, Adelphia 22.4 milyar USD, Kmart 17.0 milyar USD’dir. Gerek finans sektöründen gerekse reel sektörden daha birçok batan şirket adı sayılabilir ama General Motors, Lehman Brothers’i özellikle hatırlatmakta fayda var.

MUHASEBE EKONOMİK TERÖRÜN BİR ARACI OLABİLİR Mİ?

Muhasebe ekonomik terörün bir aracı olabilir mi? Muhasebe ekonomik terörün neresindedir? Her şeyden önce bugün var olan ekonomik sistemler ve finansal uygulamalar ekonomik terörü engelleyemiyorlar hatta bizzat ekonomik terör üretiyorlar ise muhasebe ve denetim de bu sistemlerin ayrılmaz bir parçası olarak bundan sorumludur.

Başlangıçta reel sektörü fonlamak için tasarlanan finans sektörü muhasebe kullanılmak suretiyle giderek reel sektörden kopmuştur. Finans sektöründe icat edilen bir takım kağıt evraklar, defalarca türevinin alınması ve aşırı değerlendirme dolayısıyla ekonomik gerçekleri yansıtmaktan uzaklaşmıştır. Gerçekte değeri olmayan (zehirli tabir edilen) varlıkların muhasebe aracılığıyla işletme aktiflerinin içine yerleşerek finansal balonlara ve fiktif karlara neden olması engellenemediği sürece ekonomik terör hadiseleri yaşanmaya devam edecektir.

Görünürde muhasebe kural ve standartlarına uygun ancak halka mütemadiyen yalan söyleyen yanıltıcı finansal raporların üstelik denetlenmiş ve onaylanmış olarak topluma sunulması, muhasebenin ne yazık ki ekonomik terörün bir aracı haline geldiğinin en önemli kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yalan söyleyen muhasebe, yanıltıcı finansal raporlar³, bunu örten denetim ekonomik terörün beslediği ana damarlardan biridir.

Ekonomik terör açısından batan büyük şirketlerin muhasebe uygulamaları incelendiğinde (Can ve Bengü, 2009); muhasebe organizasyon ve süreçlerinde tüm toplum çıkarları gözetilmeyerek sosyal sorumluluk kavramından, işletme kasası ile patron veya sahiplerin cebini ayırmayarak kişilik kavramından, aşırı kar hırsı yüzünden yüksek riskli işlere, spekülasyon davranışlara veya yatırımlara girip şirket varlığını tehlikeye atarak işletmenin sürekliliği kavramından, aktifleştirme yöntemi, gelir ve gider tahakkukları, aylara/yıllara sari gelir veya giderleri kullanarak veya zararları sürekli erteleyerek dönemsellik kavramından, kur farklılıklarını ve arbitraj yöntemlerini kullanarak para ölçüsü kavramından, piyasa değeri yöntemi ile varlıklar şişirilerek maliyet esaslı kavramından, yönetimin finansal raporları manipüle etme isteğine alet olunarak tarafsızlık kavramından, muhasebe değerlendirme seçenekleri ve yöntemlerine ilişkin farklı amaçlı tercihler ile tutarlılık kavramından, şeffaf olmayan uygulamalar ile tam açıklama kavramından, gerçekleşmeyen gelirleri kaydederek ve karşılık ayırmayarak ihtiyatlılık kavramından, karar vericilerin kararlarını etkileyebilecek hususları gizleyerek önemlilik kavramından, özü farklı ancak görünürde muhasebe kural ve standartlarına uygun işlem ve uygulamalar ile özün önceliği kavramından sapılarak uzaklaştırıldığı görülmektedir. Dolayısıyla ister mesleki özen, bilgi ve tecrübe eksikliğinden, isterse meslekle ilgili etik kurallara, standartlara ve diğer mevzuata uymamaktan kaynaklansın muhasebenin doğal yasalarına, temel kavramlarına, genel kabul görmüş ilkelerine aykırı

³ Yanıltıcı finansal raporlar denince akla İsveçli "Kibrit Kralı" Ivar Kreuger gelir. Zira bu işin piri olduğu sanılır. Tarihin en büyük dolandırıcıları listesinde müstesna bir yere sahip olan Kreuger "Şirketimizin durumu harika gidiyor" diye bilanço uydurup, çıkardığı yeni hisse senetlerini yüksek fiyatla halka satması ile hatırlanır. Bu sayede iki savaş arasında Avrupa'nın en ünlü zenginleri listesinin en tepesinde yer almayı başaran zor durumdaki Avrupa hükümetlerine yüksek faiz ve bazı tekel hakları karşılığında borç bile vermiştir (Sak, 2008).

Yaşanan krizler incelendiğinde bunların oluşmasında yanıltıcı finansal raporlamanın önemli rolünün olduğu görülür. Örneğin 1929-1933, 1997-1998 ve 2008-2009 krizlerinin oluşmasında şişirilmiş varlık değerleri ve kar düzeylerinin üstelik denetlenmiş ve onaylanmış olmalarının büyük rol oynadığı değerlendirilmektedir (Aysan, 2009:10).

uygulamalar kamu menfaatlerini korumaya katkıda bulunmak ile görevli bu alanı ekonomik teröre uygun ortam hazırlayan bir araç haline getirmektedir.

Ekonomilerdeki küçük işletmelerin genellikle aktiflerini ve karlarını olduğundan düşük, büyük işletmelerin ise tam aksine varlıklarını ve karlarını olduğundan büyük gösterme eğilim ve çabası içinde oldukları gözlemlenmektedir (Can ve Bengü, 2009). Bunun nedeni gayet açıktır. Küçük işletmenin derdi devletle, büyük işletmenin derdi millettedir. Halka açık olmayan küçük işletmeler sürekli nasıl daha az vergi öderim dürtüsüyle vergi matrahlarını küçültmek veya vergiyi mümkün olduğu kadar ötelemek istedikleridir. Halka açık büyük işletmeler ise nasıl daha fazla kaynak (sermaye ve kredi) yaratabilirim düşüncesiyle zararlarını gizlemekte, aktiflerini şişirmekte ve karlarını olduğundan daha yüksek gösterecek (yaratıcı) muhasebe uygulamalarına müracaat edebilmektedirler. İşin paradoksal tarafı ise her şeyin muhasebe kurallarına ve muhasebe standartlarına uygun (gibi) görünmesidir. Bu amaçlara denetim kurumları, kredi derecelendirme kuruluşları, kredi ve finans kurumları da alet edilmekte hatta ortak bile olabilmektedirler. Büyük işletmelerin ve özellikle kredi ve finans kurumlarının muhasebe ve denetim meslek ve uygulamalarını bu bağlamda yönlendirmesi mümkündür. Dolayısıyla bu işletmelerin muhasebe mevzuat ve standartlarını, bu düzenlemeleri yapmaya yetkili makam ve kurullar üzerinde baskı oluşturarak etkilemesi olasılığı dikkatle değerlendirilmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim son finansal krizin ardından muhasebe standartları ve kurumları da sorgulanmaya başlanmış (Yılmaz, 2009:6) özellikle finans kurumlarının IASB (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu) ve FASB (Finansal Muhasebe Standartları Kurulu) üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığı ve bu kurumların işleyişleri önemli tartışma konularından biri haline gelmiştir (Arnold, 2009:803-809). Bu bağlamda özellikle Amerikan muhasebe kurallarının piyasalardaki çalkalanmanın arkasındaki rolünü, hatta küresel muhasebe standartlarının etkisini çok iyi sorgulamak gerekmektedir⁴ (Sak, 2008; Sağlam, 2008: Kutlan, 2009:419-424). Muhasebe standartlarının ve bunlarla ilgili düzenlemelerin “toplumlara inandırıcı yalanlar söylenmesini önleyecek” (Aysan, 2009) biçimde yeniden yapılması sağlanmalıdır. Aksi takdirde ekonomik terörün önlenmesi mümkün olamayacaktır.

Yaşanan ekonomik terör hadiseleri şeffaf, anlaşılabilir, karşılaştırılabilir, güvenilir, ihtiyaca uygun vb. nitelikleri yüksek finansal raporlamanın önemini ve bu nitelikleri haiz raporlara duyulan ihtiyacı çok açık biçimde ortaya koymuştur. Zira yanıltıcı finansal raporların etkileri itibarıyla toplumun önemli kesimlerine yayılan büyük zararlara neden olduğu tespit

⁴ Örneğin 1908 yılında kurulan General Motors (GM) 2008 yılında iflas masasına düşmeden önce gerçekte 3 milyar USD zarar ettiği halde değerlendirme kurallarının verdiği seçenekler ve esnekliklerden yararlanarak Amerikan muhasebe kurallarına tamamen uygun biçimde 2006 ilk çeyreği için 1 milyar USD kar açıklamıştır (Aysan, 2009). Aynı uygulamalar 2007 yılı finansal açıklamalarında da tekrar edilmiştir. 2008’de 30,6 milyar USD zarar ettiği halde aynı yöntemlerle bunu 16,8 milyar USD olarak açıklamıştır. 1960 yılında 830 bin çalışanıyla ABD otomobil pazarının %60’ını elinde bulunduran bu koca devin 2009 yılına geldiğinde çalışan sayısının 275 bine düştüğü ve yerli pazardaki payının %25’e indiği gözlemlenmiştir. Şirket eğer gerçek durumunu topluma açıklamış olsaydı sonuç acaba farklı olur muydu? Harvard Business Review’in Haziran 2009’da yaptığı açıklama şöyle: “Örnek olarak, GM’nin denetim komitesi, 2006’da bu şirket için bunu (halka açıklanan finansal tabloların gerçeği yansıtmıyor olmasını) yapabilmiş olsaydı, şirketin geçen kış (2008 kışı) başına gelenler (iflas durumu) gelmeyebilir, olaylar başka şekilde gelişmiş olabilirdi” (HBR, 2009:93’den aktaran Aysan, 2009). Diğer yandan 2008’de battığı için Citibank tarafından “bir pula” satın alınan ünlü yatırım bankası Merrill Lynch’in de ilginç bir öyküsü var (Aysan, 2009): “2007’nin son çeyreği sonunda yayımlanan finansallarında şirket, varlık değerlerini 7,9 milyar USD azalttığını açıkladı. 2008’in ilk çeyreği sonunda 11,5 milyar USD’lik bir varlık indirimi daha açıkladı. Demek ki Merrill Lynch, bu 19,2 milyar USD’lik zararı, yıllarca varlık değerleri arasında taşımış ve yıllarca topluma finansallarla yalan söylemişti. Ve de tüm bu yalanlar ‘muhasebe kurallarına’ uygundu!”. Muhasebe uygulamalarının muhasebe kurallarına uygunluğunun gerekliliği tartışmasıdır. Ancak bu uygunluk yalnızca biçimsel düzeyle sınırlı kalıyor ise hiçbir anlam ifade etmiyor demektir. Aksine daha tehlikeli olabilmektedir. Her iki örnekte de özüncü önceliği kavramına aykırı muhasebe uygulamalarının olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki bu kavram, hakikati saptırmaya ve olayı özünden uzaklaştırmaya asla müsaade etmez.

edilmektedir⁵. Bu raporlarının yanıltıcı olmadıklarının özellikle bağımsız denetim mekanizması aracılığıyla teyit edilmesi bu bilgileri kullanacak olanlar açısından onları kuşkusuz daha güvenilir hale getirir. Ancak finansal tabloların denetlenmiş olmalarının getirdiği yüksek güvenilirlik aynı zamanda yanıltıcı olma riskini de arttıran bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin yatırımcılar nasıl olsa denetlenmiş diye söz konusu finansal raporlara daha az kuşku ile bakabileceklerinden, denetim zaafiyetinin söz konusu olduğu durumlarda yanıltılmış olma riskleri daha yüksek olacaktır. Nitekim batan büyük şirketler incelendiğinde hepsinin finansal raporlarının denetimden geçtiği ve olumlu görüşlerle dolu denetim raporlarına sahip olduğu görülebilecektir. Halbuki gerçeğin böyle olmadığı finansal raporların hata, hile ve deyim yerindeyse “kitabına uydurma” gibi yanıltıcı bilgilerle dolu olduğu sonradan ortaya çıkınca anlaşılmıştır⁶.

⁵ Muhasebe ve denetim skandalları ülkesi ABD’de bu konuda yüzlerce şirket vakası ile karşılaşmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir (Selimoğlu vd., 2008:164-166):

- Colorado’da bulunan Haugen, Springer Co, PC denetim ve danışmanlık firmasının ortak denetçisi Charles Springer, Vari-L Şirketi’nin 1997 yılı finansal tablo denetiminde, şirketin gelirlerini dürüst bir şekilde tespit etmediğini, işçilik giderleri ile genel giderleri varlık hesaplarına kaydettiğini, stoklarını olduğundan fazla gösterdiğini, aslı olmayan satışlar için fatura düzenlediğini ve bu şekilde 1996-2000 yılları boyunca aslında vergi öncesi zarar olmasına rağmen şirketi karlıymış gibi gösterdiğini fark etmemiş ve Vari-L’nin 1996, 1997, 1998, 1999 yılları ile 2000 yılının ilk çeyreği için olumlu denetim görüşü içeren raporlar düzenlemiştir.
- Diğer bir vakada Arthur Andersen, Waste Management’in finansal tablolarının yanlış beyan edildiğini fark etmesine rağmen olumlu denetim raporu düzenlemiştir. Nitekim Andersen’in çalışma kâğıtları, denetçilerin toplam gelirin %12’si oranındaki bilinçli yanlış beyanı “önemli” görmediklerini ortaya koymaktadır. SEC, Andersen’in, çok değerli bir müşterisini korumak ve kaybetmemek amacıyla olumlu rapor düzenlemiş olabileceğini kaydetmiştir. Arthur Andersen’in bu vakayla sınırlı olmayan uygulamaları, en son Enron ile birlikte batmasına neden olmuştur.
- Bir başka vaka, Merkezi Florida’da bulunan Sunbeam Şirketi’nin finansal tablolarının geniş kapsamlı manipülasyonunu içermektedir: Bu manipülasyonun iki önemli kaynağı vardır: a) Gelirlerin usule aykırı tespit edilmesi b) Fonların oluşturulması. Burada söz edilen fonlar, yönetimde meydana gelen değişim sonrası yeniden yapılanmaya harcanmak üzere oluşturulmuştu. Ancak bilinçli olarak çok şişirilmiştir. İzleyen dönemlerde faaliyet giderleri cari dönemin olağan gelirlerine uygulanmamış, bunun yerine sözü edilen fonlardan düşülmüştür. Yani gelir rakamının azalmaması sağlanmıştır. Gelirlerin tespitini ilgilendiren diğer bir sorun ise; gerçekte satılmamış olan malların fatura edilerek satılmış gibi gösterilmesi ve böylece satış gelirlerinin artırılmasıdır. Sunbeam, bu şekilde 1997 yılı sonu itibarıyla finansal tablolarında 189 milyon USD gelir göstermiştir. Ancak bu rakamın 62 milyon USD’lik kısmı (yani %32,8’i) hileli işlemlerden kaynaklanmıştır. Şirket’in genel müdürü ile üst düzey finans müdürü tarafından oluşturulan bu hileli rakamlar, Şirket’in hisse senedi fiyatının 1996-1998 döneminde 12 USD’den 52 USD’ye yükselmesine neden olmuştur. SEC raporunda Sunbeam denetçisinin 1997 denetiminde şirket yönetiminden gelirle ilgili rakamlarda sadece %16 oranında düzeltme istediği ifade edilmektedir. Çünkü denetçi %16 dışında kalan sorunlu işlemleri de görmüş, ancak bunları önemli kabul etmemiştir. Dolayısıyla denetçinin, tasarruf sahiplerini hisse fiyatları açısından önemli düzeyde etkileyen bu hileli rakamları fark ettiği, ancak hepsi için düzeltme istemediği gibi aslında çok önemli düzeyde olan bu finansal sorunları raporuna da yansıtmadığı anlaşılmaktadır. Yani denetçi %32,8 oranındaki toplam yanlış beyanı dikkate alarak olumsuz denetim raporu düzenlemesi gerekirken, yanlış beyanın sadece %16’sını sorunlu olarak nitelendirip düzeltme istemiş ve buna göre de olumlu denetim raporu düzenlemiştir.
- Merkezi New York’da bulunan Cendant Şirketi’nde yaşananlar da fonların manipülasyonu, gelirlerin usule aykırı tespiti ve giderlerin olduğundan az gösterilmesi gibi hileler içermektedir. Bu vakada şirket yönetimi, denetçinin yanlış beyanı ortaya çıkarmasını önlemek için gizli bir düzenek (kaba tabirle tezgâh) oluşturmuştur. Örneğin; Cendant kasıtlı olarak yanlış beyan edilmiş fonları (karşılıklar), ayrıntılı bir denetime maruz kalmayacağını bildiği bağlı şirketlerin hesaplarında gizlemiştir. Cendant’ın denetimini yürüten Ernst&Young denetim şirketinin denetim elemanları bu hileli fark edememişlerdir. Cendant ayrıca; 49 milyon Dolar tutarındaki nakit bakiyesini 100 milyon Dolar şişirerek 149 milyon Dolar olarak raporlamıştır. Bu yanlış beyan, yılsonu banka mutabakatlarında (hesap özetinde) 100 milyon Dolarlık bir banka işleminin olmaması sonucu rahatlıkla görülebileceğinden, herhangi biri denetçinin bu hileli işlemin kolaylıkla farkına varabileceği düşünülebilir. Ancak denetçilerin Cendant’ın söz konusu döneme ilişkin finansal tablolar ile ilgili görüşünü değiştirmemesi, verilen örneğin bir "sorun" olduğunu fark etmediklerini göstermektedir. Nitekim Ernst&Young denetim firmasının Cendant denetiminde yer alan bir denetçi, sorunlu işlemin tespitindeki başarısızlığı “Cendant’daki insanların böyle şeyler yapacak insanlar olabileceğini hiç düşünmedik” şeklinde açıklamaktadır. Bu sonuç profesyonel bakış açısı eksikliği, mesleki özen, titizlik ve şüphecilik gibi önemli ilkelerin ihlal edilmesinden kaynaklanmıştır.

⁶ Bu konuda yığınla örnek verilebilir belki ama Enron ve Arthur Andersen LLP vakası bile tek başına yeter (Oran, 2002): 1997–2000 yılları arasında Enron’un karı en az 586 milyon USD (ortalama %20) fazla gösterilmiş, fiktif kar ve sermaye elde etmek, borç yükünü düşük göstermek, sırf vergi muafiyetlerinden yararlanmak gibi amaçlarla muhasebe mevzuat, ilke ve standartlarına uymayan şekillerde kullanılan çok sayıda Özel Amaçlı Şirket (Special Purpose Entity - SPE) ve 1000’e yakın Off-Shore şirket kurulmuş ve bunların Arthur Andersen LLP’nin bilgi ve tavsiyeleriyle yapıldığı anlaşılmıştır. Zira Arthur Andersen LLP 2000 yılında Enron’dan, çoğunluğu danışmanlık hizmetlerinden olmak üzere, toplam 52 milyon USD kazanmıştır ki bu haftada 1 milyon USD anlamına gelmektedir. Ayrıca Arthur Andersen

Diğer yandan krize ilişkin, “*problemlerin altında bankaların kötü kararları ve denetleme hataları yatmaktadır. Şirket tepe yönetimlerine yönelik teşvik sistemleri defoludur. Sorun kötü bir muhasebe sistemi eşliğinde raporlanan getirilerin şişirilmesine zemin hazırlayan ve şeffaf olmayan hisse senedi opsiyonlarına dayanmaktadır*” (Stiglitz, 2008:9; Daştan, 2009:61). Mevcut muhasebe sistemleri hedge muhasebesi için başarılı ölçme yöntemleri geliştirememiştir. Türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi halen sorunludur. Karmaşık bir yapı sergiledikleri için özellikle finansal varlıklar doğru ve sağlıklı biçimde fiyatlanıp değerlendirilememekte, aşırı değerlendirme uygulamalarının önüne geçilememektedir. Bu nedenle finansal balonlar veya köpüklerin oluşmasına seyirci kalınmakta ve adeta bunların patlaması izlenmektedir. Yanı sıra zararların gizlenmesi ve karların şişirilmesi uygulamaları şirket yöneticilerinin menfaatleri ile örtüşmektedir. Çünkü yöneticiler şirket batarken bile açıklanan kar rakamları üzerinden teşviklerini, primlerini almaya devam etmektedirler⁷. Bu ise Stiglitz’in ifade ettiği gibi yönetici teşvik sistemlerinin sorunlu olduğunu ve gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Teşvik sistemi yöneticileri adeta şirketi batırmaya teşvik etmektedir. İşte bu bir tür ekonomik terördür.

Nobel ödüllü Akerlof ve Romer’ de (1993) benzer bir tez ile, yetersiz muhasebe sistemlerinin, gevşek yasal düzenlemelerin, düşük cezaların kar sağlamak için iflasa (bankruptcy for profit) neden olacağını ileri sürmektedirler. Bu bağlamda “*asimetrik risk*” (Ertuna, 2009:10) ve “*asimetrik bilgi*” (Şen, 2006:1-24) kavramları anahtar kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Akerlof’un ileri sürdüğü gibi asimetrik risk durumu iflası daha karlı hale getirebilmektedir. Neticede batan şirketler (özellikle büyük banka ve finans şirketleri) devlet tarafından kurtarılmakta ve maliyeti ise topluma yüklenmiş olmaktadır. Kriz dönemlerinde görülen bu uygulamalar “*karları özelleştirmek, zararları sosyalleştirmek*” biçiminde özetlenmektedir (Ertuna, 2009:10).

Diğer yandan asimetrik bilgi az sayıda kişinin menfaatine buna karşın toplumun büyük bir kısmının zararına hizmet eden bir durumu tarif etmektedir. Bu sorun (Aracılık veya Asil-Vekil Sorunu adı da verilir) özellikle finansal piyasalarda daha belirgindir. Ekonomik terörle mücadele edebilmek için muhasebenin amacı esasında finansal piyasalarda asimetrik bilgi sorununu ortadan kaldırmak veya en azından hafifletmek olmalıdır (Oran, 2002). Bunun için finansal bilgi kullanıcılarına karar vermede faydalı ve güvenilir bilgiler sağlamalıdır. Fakat tam aksine açık ve şeffaf olmayan uygulamalar ve hazırlanan yanıltıcı finansal raporlar asimetrik bilgi ortamını beslemekte ve sonuçta ekonomik teröre neden olmaktadır. Halbuki muhasebenin temel kavramlarından başta sosyal sorumluluk kavramı, ardından önemlilik kavramı ile özün önceliği kavramı ve daha niceyi üzerinde biraz düşünüldüğünde piyasada asimetrik risk ve asimetrik bilgi durumlarının oluşmasına ve toplum menfaatlerinin zarar görmesine müsaade etmeyen işaretler ile doludur. Yani muhasebe esasında ekonomik terör ile mücadelenin en önemli aracıdır.

LLP çalışanlarının bir kısmı Enron ile ilgili çok sayıda belgeyi, bunların bir mahkeme tarafından talep edilebileceği bilinmesine rağmen, kendilerini riske atarak, yok etmiştir.

⁷ Örneğin Ocak 1999 ile Mayıs 2002 arasında borsadaki hisse fiyatları %75 oranında düşen 25 şirketin yöneticileri 23 milyar USD tutarında ücret, prim ve diğer eklentiler şeklinde menfaat sağlamışlar ve bu gerçek, şirketlerin ancak ödeme güclüğü içine düşmelerinden sonra ortaya çıkmıştır (Fortune 2002 Eylül sayısından aktaran Aysan, 2009).

SONUÇ

Halka açık olmayan (küçük) işletmelerin genellikle vergi matrahını küçültmek amacıyla varlıklarını ve karlarını olduğundan düşük, halka açık (büyük) işletmelerin ise tam aksine daha fazla kaynak bulmak amacıyla varlıklarını ve karlarını olduğundan büyük gösterme çabası içinde oldukları gözlemlenmektedir. Zira küçük işletmenin derdi devletle (vergi), büyük işletmenin derdi millettir (sermaye). Olduğu gibi görünmeyen veya görüldüğü gibi olmayan bu işletmeler yüzünden her iki durumda da devlet ve millet zarar görür. Ortaya çıkan zararın iyice hissedilmesi ve artık tolere edilemeyecek büyüklüklere erişmesi “ekonomik terör” olarak ifade edilebilir.

Muhasebe ekonomik terörün bir aracı olabilir mi? Yaşanan ekonomik terör hadiselerinde muhasebe ve denetim ile ilgili boşlukların, yanlışların, zaafların, muvazaalı işlemlerin önemli rol oynadığı yadsınamaz. Sosyal sorumluluk kavramı başta olmak üzere muhasebe temel kavram ve ilkelerinden uzaklaşılması, muhasebe kurallarındaki esnekliklerin ve boşlukların işletmeleri gerçekte olduğundan daha farklı gösterebilmek için kullanılması, ihtiyatlılığın esnetilmesi ve makul değer muhasebesinin abartılması, bağımsız denetimden geçen yanıltıcı finansal raporlar, özellikle türev ürünler ile ilgili şeffaf olmayan muhasebe uygulamaları veya bilanço dışılığın ekonomik terörde önemli rol oynadığı düşünülmektedir. TÜRMÖB genel başkanı Masum Türker son yaşanan küresel ekonomik felakete ilişkin olarak “*krizin temelinde muhasebe ilkelerine uymama yer almaktadır ve çözüm muhasebe içinde aranmalıdır*” (Türker, 2009) derken acaba bu duruma mı işaret etmekteydi? Görünürde muhasebe kural ve standartlarına uygun ancak halka mütemadiyen yalan söyleyen yanıltıcı finansal raporların üstelik denetlenmiş ve onaylanmış olarak topluma sunulması, muhasebenin ne yazık ki ekonomik terörün bir aracı haline geldiğinin en önemli kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yalan söyleyen muhasebe, yanıltıcı finansal raporlar, bunu örten denetim ekonomik terörün beslediği ana damarlardan biridir.

Muhasebe yalan söyleyebilir mi? Muhasebe esasında ilmi hakikattir. Hakikati görme ve gösterme sanatıdır. Muhasebe, muhasebesi yapılan her ne ise onunun gerçeklerini tüm çıplaklığıyla gözler önüne serme işidir. Muhasebe aslında yalan söyleyemez. Muhasebede hileye hurdaya, yalana dolana yer yoktur. Muhasebe demek doğruluk, dürüstlük demektir. Muhasebe demek belge demektir, kanıt demektir. Muhasebe demek hak, hukuk demektir. Muhasebe demek tarafsızlık demektir, adalet demektir, sosyal sorumluluk demektir. Muhasebe nizam demek, intizam demektir. Bu açıdan bakıldığında muhasebe olan yerde terör olmaz, olamaz. Muhasebe ekonomik terörün değil, ekonomik terörle mücadelenin bir aracıdır.

Muhasebenin doğal yasaları, temel kavramları, kuralları vardır. Eğer bunlarla oynamaya kalkarsanız muhasebeden artık gerçekleri söylemesini bekleyemezsiniz. Teraziyi bozarsanız doğru tartmasını isteyemezsiniz. Muhasebe inandırıcı yalanlar söylemeye başlar ve ekonomik terörün bir aracı haline gelir.

Bugün terazi bozulmuştur. Muhasebenin doğal yasalarından, temel kavram ve ilkelerinden uzaklaşmıştır. Dolayısıyla muhasebenin ürettiği finansal raporlar gerçekleri yansıtmaktan uzaktır. Yanıltıcı finansal raporlar finansal bilgi kullanıcılarının işletmeleri gerçekte olduğundan daha farklı algılamasına ve zarar görecekları kararlara imza atmasına neden olmaktadır. Gerçeklerin er ya da geç ortaya çıkmasıyla birlikte zarar görenlerin sayılarındaki

artış ve zararın büyüklüğü yaşattığı travma nedeniyle ekonomik terör değil de nedir?
Muhasebe burada bir araç olarak kullanılmış mıdır, kullanılmamış mıdır?

KAYNAKLAR

AKERLOF, G. and P.M. ROMER (1993). “Looting: The Economic Underworld of Bankruptcy for Profit”, Brookings Papers on Economic Activity, No.2, 1-73.

ARNOLD, P.J. (2009), “Global Financial Crisis: the challenge to accounting research”, Accounting, Organisation and Society Journal, pp. 803-809.

AYSAN, M.A. (2009), “ Küresel Ekonomik Krizler ve Muhasebe Standartları”, TMUD, www.tmud.org.tr/UserFiles/File/AYSANSUNUM.ppt (01.12.2009)

CAN, A.V. (2010), “Krizin Muhasebesi ve Muhasebenin Krizi”, Mali Çözüm Dergisi, İSMMO Yayını, (yayınlanma aşamasında).

CAN, A.V. ve H. BENGÜ (2009), “Küresel Finansal Kriz ve Muhasebe”, Global Mali Kriz ile ilgili Uluslararası Konferans'ta sunulan bildiri, 21-22 Aralık 2009, Bakü/Azerbaycan.

DAŞTAN, A. (2009), “Ekonomik Kriz Dönemlerinde Muhasebe Bilgi Sisteminin İşletmelerdeki Rolü ve Kriz Yönetimine Katkısı”, Muhasebe ve Denetime Bakış, Yıl: 9, Sayı: 28 (Nisan Sayısı), ss. 57-72.

ERTUNA, Ö. (2009), “Krizden Alınacak Dersler Yeni Bir Fırsat mı?”, Muhasebe ve Finansman Dergisi (MUFAD), Sayı: 43 (Temmuz), ss.6-13.

KUTLAN, S. (2009), “ ‘Krizsiz Gelişme veya Gelişmesiz Kriz Mümkün mü?’ Paradigmasının Controlling ve Uluslararası Muhasebe Uygulamalarına İzdüşümleri”, Kriz Yönetimi, Derleyenler: H. Sümer ve H. Pernsteiner, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss.414-424.

ORAN, A. (2002), “GLOKAL”, (ODTÜ İşletme Topluluğu Dergisi), Bahar Sayısı.

SAĞLAM, N. (2008), “G-20 Zirvesi, Finansal Kriz ve Muhasebede Şeffaflık”, Dünya Gazetesi (22.11.2008).

SAK, G. (2008), “Yoksa Bu Muhasebe Kuralları, Krizi Daha Da Derinleştiriyor mu?”, http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?YZR_KOD=6&HBR_KOD=91522, Referans Gazetesi (01.03.2008).

SELİMOĞLU, S.K. vd (2008), Muhasebe Denetimi, Gazi Kitabevi, Ankara.

STIGLITZ, J. (2008), “Çıkış Yolu”, Küresel Kriz ve Sonrası, Turkishtime, Om Yayıncılık, İstanbul, ss.5-12.

ŞEN, A. (2006), “Asimetrik Bilgi-Finansal Kriz İlişkisi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:14 (Nisan), <http://sbe.dpu.edu.tr/14/1.pdf>, ss. 1-24.

TÜRKER, M. (2009), “24.01.2009 Tarihli Muhasebe ve Finansman Derneği Olağan Kurulu, Konuşma Notları.

YILMAZ, F. (2009), “Finansal Kriz ve Muhasebe: Suçlu Muhasebe Standartları mı?”, XIII. Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu, 18-22 Kasım 2009, Kıbrıs.